

Dugonics András:
Magyar példa beszédek és jeles mondások

ELSŐ SZAK.
A' békes emberről.

Egy kukkot sem szól.

Sok jó Barát el fér egy parányi helyenn[1]

A' légynek se tudna ártani.

Ő szegény, vizet sem tud fel zavarni.

Ártatlan liba természet

El lehet vele egy kuckóban háltni.

Ártatlan Bak gedő

Rosz üdőben a' kutyát se kell ki verni.

A' rosszszért is jóval fizet.

Csak ásó és kapa választya el egymástúl.

Senkinek se vét.

Lehet egy kenyéren akár ki fiával.

Azt se tudgya még ő: ki mostan a' Biró.

Ismeretlen nála a' Városnak háza.

Kérd tőle süvegét, subáját is od' adgya.

Nem szokása a' fészkelődés.

Őszsze bújnak, mint a' szegény ember malaccai.

Talán epéje sincs.

Meg békél maga' kenyerén.

Nyakon vágod; még se szóll.[2]

Minden ember baráttya.

Minden ember' bolondgya.

A' szalmát se hajtya lábod' elejébe.

El mehec, el is lakhac miátta.

Nem szóll, ha a' kerék ki esik.

Ne szólly nyelven, nem fáj fejem.

Láb nyomon is házat épít a' csöndös.

Csomót kötött még jó nyelvén is.

Békes malaccai egy ólban kilencen is el férnek.

Békkel szenved, ha hátárúl szíjat szelnek is.

Édes embernek epéje se keserű.

Fát vághatni hátán.

Tűr olajjal keni sebeit.

Egy Föcske fészekben el lakhatni vele.

Szóotalan; mint a' hal.

Szóotalan; mint a' néma.

Nagy tűrő, nagy szenvedő.[3]

Ki a' régi boszszúságot elszenvedni, magát újra készíti.

Láb tántorító követ még egynek elejébe se vetett.

Semmi ki nem fakad belőlle.

Erőltetni köll a' boszszúra.

Mindegy néki: akár sütöd, akár főzöd.

Akár mit is tűrve ér el az ember.

Ha le tagolod se szól.

Meg hagygya magát mind sütni, mint piritani.

Pacientia, Barát tánc.

Írni a' tűrésről könnyebb; mint tűrni.

Üthec rajta, még egygyet jajdúl.

Szíjat szelhec a' háti bőrről.

A' pénz, és diófa verve jó.

A' hóhér is ki fáradna rajta.

El szenvedí mostoháját is.

Árt a' Vargának.[4]

Mennél jobban hevítik a' vasat; annál jobb acél.

Ellenség, nem ellenség; néki egy patvar.

Válik ollyas, ki egeret se hajt ki a' szobából.

Mennél jobban tapogya'k a' káposztát; annál hamarabb érik, és jobb is.

Ha nem mással is: légy egy kis várakozással.

A' Sajtó alól is néha jó a' bor.

A' ki nem tud túrni, nem tud uralkodni.

4Van é valaki, a' ki nem szenvedett?

Az isten is el szenvedí bolondságainkat.

Sajtó alatt válik a' sajt.

Ha mennyit vétünk, annyit menkövezne, a' tágas égben egy mennykő se lenne.

Kettőre se felel egygyet.

Újat még senkivel se vont.

Senkivel tengelt nem üttetett.

Még a' Zsidónak is ki tér.

Hatonn kéröd, ötönn adgya.

Szelid: mint a' bárány.

Nincs epéje, mint a' galambnak.

Ha lehetne; vérével óltaná el a' tüzet.

Tűzre olajt nem önt.

Szikrát tapod, hogy tűze ne támadgyon.

Isten' fia volt Krisztus, még is szenvedett.

Békesség, és Feleség Istennek áldása.

Békkal élhet előtte a' szunyog is.

A' Békességet az Angyalok is hirdették.

Leg jobb Békes Vármegyében lakni.

Nagy Patvar a' Zavar.

Akár minő viznek leg jobb a' csendesse.

Nem háborodik fel, mint a' bús tengör.

Ha bibéje van, azt se fájlallya.

Csizmájában a' kövecset is el szenvedí.

Ennél a' csillapodott üdő se csendesebb.

Üsd meg egy pofáját, a' másikat adgya.

Szálanként szedeti ki szeme szörét.

Újjadra vonhatod, mint a' gyűrűt.

Köröszűl dughatod a' tű' fokánn.

Számba se veszi a' boszszú tevőket.

Maga' száját is bé lakatolta.

Egygyenként verheted ki záfogát.[5]

Nem szól: mintha szája se volna.

Azt se mondgya: hogy cseréllyünk pipát.

Borsót törhec órcájánn.

Számot nem tart ellenségeire.

Békót vethec lábára.

Orrárúl a' legyet se hajtya el.

Ha meszsze nem volna, a' világból is ki üzhethéd.

Az árnyéknak se árt.

Azt se mondgya: hogy templom.

A' gyermeknek se vét.

Meg nem öli még a' bolhát is.

Élni hagygya a' szúnyogot is.

A' legyet se bántya.

Előre lát, mit tegyen; de hátra nem: hogy valamit meg boszszúllyon.

Hat kérdésedre alig felel egygyet.

Enged az ebnek is.

Két szalma szálát se tesz köröszűl.

Nem jó mindent Pápa szemmel nézni.

Nem minden tálban kanál.

Nem vakarja ahol nem viszket.

Nem tapogattya, ahol nem fáj.

Nem vágy a' pócra, le se esik onnét.

Nem hasogatta a' haj szálát.

Minden marakodó útálatos.

Nem csak a' haj szálát, de a' szálfát se hasogatta meg valaha.

Cseresnyét egy tálból nem eszik Urakkal.

Meg elégszik magával.

Nem nyújtozik tovább lepedőjénél.

Maga háza előtt söpör.

Nem bojgattya a' régi határt.

Szél ellen nem hugygyozik.

Más' szemetén nem kapar.

Más' szekrényében nem kotoráz.

El jár a' csapó zsinor mellett.

Ha égeti se fújja.

Nem piszkálja a' ganét.

Más orra alá tormát nem reszel.

Meg eszi, a' mit tálba aprított.

Az ösztön ellen nem rugdalózik.

A' csendes vizet fel nem zavarja.

Maga sövényéhez köti a' lovat.

Ha cernára kötnéd, azt se szakasztaná el.

Más' szemében a' gerendát se látná.

Tördbé fejét; még se haragszik.

Sokat hall; de keveset szól.

A' húsos koncon se veszekedhetik.

A' Macskát se költi fel álmából.

Soha kanca rúgást nem szenvedett.

Sehol nem áll keresztül.

Az üres szekérnek is ki tér.

Se a' részeget, se a' garázdát nem szidta.

Fészkén kívül nem terjed.

Fészkén kívül nem tollasodik.

Bőven meg éri a' magájéval.

Máséra nem áhsitozik.

Kebelében talállya a' jó meleget.

Maga kebelében talállya a' cipót.

Otthon talállya, a' mit mások kin keresnek.

A' Jónak, tő szomszédgya' a' Jó.

Úgy is elegendő a' civódók száma.

Csendesnek csendes a' baráttya.

Nincs mit ellene vetni

A' nyughatatlant is böcsűlni.

Meg alkuszik egy gyékényen mindennel.

Csöndös, mint az olaj.

Csöndös, mint a' hóldvilág.

Csöndös, mint a' sik mező.

Csöndös, mint a' hóltt.

Alólla a' gyéként el nem rántották.

Fel nem pattan, mint a' Sajt kukac.

Szelid, mint a' Gerlice.

Érti a' tréfát.[6]

Meg fér hüvelében pallosa.

Nem piszkálja a' hamvazott tüzet.

8Senkinek hírében nem gázol.

A' gyermeknek is ki tér.

Semmiben semmi gyanúja.

A' lud méreg felől semmit se tud.

Élete csupadon liba szelídség.

Mivel semmiben nem tudós, semmiben nem gyanós.

Egy értelemben mindennel.

Sok jó öhetik egy tálbúl.

Egy duda mellett sok jó táncolhat.

Ki nem mutattya foga' fehérrét.[7]

Néha az eb is meg alkuszik a' macskával.

Zab kenyérrel is békével el lakik.

Nem bánnya, ha hátat fordítasz is néki.

Be éri egy ugorkával.

El hál a' meztelen földön is.

Nem morog mint a' kan kutya.

Nem köpdös, mint az ijedett macska.

A' békes legelést a' Juhok is szeretik.

Békkal élnek az angyali karok.

Háború pokolban, békesség az égben.

Békkal szenved a' farba rugást is[8]

A' békesség szerető, Istenét kedvellő.

Soha nem értem békességes szélvészt.

Két éles pallos nem fér egy hüvelben.

Békkal jár, a' ki nem oláhkodik.

A' mi tenger, az soha nem Bék.

A' csendes üdőben könnyű a' kormány.

A' zűrzavarokban nehéz csendel élni.

A' békes alvás, jobb a' béketlen táncnál.

Az arany szép és jó; de még se békesség.

Pokolban is esik néha napján egy vásár.

Néha az ördögnek is gyertyát kell nyújtani.

Békkal lehetne a' tolvaj is, ha nem bántanák.

Könnyű a' láncolt kutyával béket tartani.

A' béknek üres helyét az ördög foglallja el.

Néha a' békkal minden elvész.

A' meg békelte barát, soha se volt barát.

Talán az ördöggel is el tunna lakni.

Szerencséssek a' hólttak: mert békkal nyugszanak.

A' tellyes Bék, ritka madár ezen a' világon.

A' bék angyal kövesse az útast.

Békkal mint szárazon, mind vizen.

Béket kíván még az ellenség is.

Bár soha meg nem kellene békélnünk.

Más udvarába se néz.

Előbb áll a' lőcsel.

Ki újját kapja, annak karját is nyújtja.

A' Pópát se kergetné lőcsel.

A' ludat se tudná össze zavarni.

Ellenségének is köszön.

Az ellenkezőnek árnyékához se közelít.

Ha köpönyegjének szélére úlsz; annak azt a' szélét elvágja, sem hogy őtet fel kölcse.

Álmában is békéll.

Ki békével fekszik, maga' békével kél.

Senki fiába bele nem kötelődzik.

Meszszirűl is ki tér.

Szent a' békesség.

Dicsőség Istennek, békesség embernek.

Istennek békével jár mindenütt.

Ha ki mondod mindég, a' mit akarsz; Azt hallhatod a' mit nem akarsz.

Ha békkal akarsz élni, sokat ne szólly.

Ha a' béket szereted; ellene ne mondgy senkin e

Békkal járnak a' csillagzatok is.

Csak az égben az állandó bék.

Békes városban a' rossz is jóra fordul.

Ha haragszol; hamar meg békélly.

Ha békesség támad; romol a' háború.

Bék a' hadat, a' had szűli a' béket.

Békes Gazda, fele nyereség a' háznál.

Az Isten is békesség Istene.

Ha a' Királyok össze nem vesznének; a' katonák se kapnának üstökbe.

Vannak, kik békkel nem lehetnek.

Béket az Isten, civódást az ördög szereti.

Akár miben vétnek a' nagyok, a' szegény embereket rántják elő.

11Akár miben vétenek a' Fejek, a' lábak adgyák meg annak az árát.

Bor, búza, békesség, és feleség ékes; Széna, szalma, szalonna, és a' ruha kékes.

Sokszor a' Bíró se tehet békességet.

Jobb egy békesség száz hadnál.

Ha csak egy ember teremtetett volna; talán az is össze vesztetett volna, ha nem mással, legalább magával.

Ki a' béket nem becsüli, hadakozni sem tud.

A' kutyák között is szép volna a' békesség.

Más kezéhez békéltet.

Ha meg békéltek, kéz a' kezét mossa.

A' Fazekak is hamar össze zördülnek, de hamar meg békéllenek.

Soha báránnyal a' farkas meg nem békélhet.

Könnyebb a' békéltetés, mint a' békéllés.

Néha pedig könnyebb a' békéllés, mint a' békéltetés

Két kő között jön ki a' liszt.

Ha akarod, a' hét számot is párosnak mondgya.

Adgyunk kezét egymásnak.

Meg lehet fejni egy tál korpánál.

Eb, a' ki haragszik.

Csak eb a' kutyával haraghatik össze.

Az embert hordozza a' ló,
éteti az ökör
ruhazza a' Juh
védelmezi a' kutya
követi a' majom
meg eszi a' Pondró.

Ha békkal élhec, ne add a' világ' veszekedéseieért.

Néha néha magaddal is meg békéllj.

Szeresd a' békét, ha sokáig élni kívánsz.

Bék orvosság, a' civódás méreg.

[1] Simonides (elég gazdag lévén) egy kis házat épít vala magának. Okát kérdezőknek azt felelé: Vajha ezt is igaz barátimmal meg lehetne töltenem!

[2] Leg nevezetesebb (és tulajdonságai között leg híresebb) erkölcsce vala Sokratesnek (ama leg szelidebb Görög Bölcsnek) hogy soha valakire meg nem haragudott. Egyszer egy alávaló ember (valami szoros gyűlekezetben személljét nem ösmervén) pofon vágta őtet. Erre a' Bölcs (semmi haragot nem mutatván) ezeket mondotta: kár hogy nem tudtam, mikor köllessék sisakossan járnom.

[3] Nagy tűrőnek lehet egy Paraszt embernek gyermekét mondani, ki (attyának akarattya ellen, és annak semmi kölcsége nélkül) egészszen a' Filozofiáig magát fel segítette. Ekkor osztán haza érkezvén, attyának szidalmazásait, átkozódásait iszonyú képpen halhatta, de el is hallgatta. Meg únván a' haszontalan káromkodásokat, utóllýára azt vetette a' fiának szemeire: hogy Filozofiájának semmi hasznát nem veszi: veszem (felele a' Fiú) mert az tanított a' szidalmazásoknak el tűrésére.

[4] Midőn valami ételről, vagy italról azt mondgyák, a' betegesnek: hogy néki árt, erre ő azt szokta felelni: árt a' Vargának. Tudniillik: nem meri mondani: hogy az étel nem árthat; hanem (ezt el fülelvén) csak azzal enyeleg: hogy ár (subula) a' Vargának kezeibe illik.

[5] Ebben a' szóban, Zábfog, mit tegyen a' szónak eleje Záb; nem tudgyuk. Mondgyák

némelyek: hogy Zabfognak kellene mondani, mellyel a' ló a' Zabot meg rágja; innét is szívárkodik a' Zabállás. A' lónak Zabolája is (vagy Zablája) innént veheti eredetét. De akár mit tegyenek ezen okoskodások; még is közönségessen a' Magyarok Zábfogaknak, nem Zabfogaknak nevezik az örlő hátúlsó fogakat. – Fen van még nálunk a' Záptojás, az az meg bűdösödött, meg büszödött, meg veszedett tojás – Egy é ez a' két szó: Záb és Záp, ki határozza meg? – Zab gyermekeknek mondgyuk a' fattyukat is. – Igazítsák el ezeket a' szótárosok.

[6] Egy szegény vándorló kis deákot, ebédre hittak egy házban. Ez az akkori szokást jól tudván, meg köszönte az első kínálást, és a' másakra várakozott. De hogy másszor nem kínálták, így szólla: előbb valamit mondtak az Urak. Semmit se (felelének amazok) Ezzel az asztalhoz ül, és velek önni akar. Elhajtották kését is, de azzal se gondolt valamin, az fel vevén; értem én (úgymond) a' tréfát.

[7] Értessére esett egy nagy érdemű embernek: hogy egy rágalmazó sok rosztat szóllott legyen felőlle. Kérték is baráttyai: hogy foga' fehérét mutassa meg néki. Erre a' Bölcs csak azt mondá jó barátinak: meg nem érdemli a' czudar: hogy fogam fehérét lássa. Sőt (a' mi több) meg kell az ilyen embereknek engednünk, kik (mivel kevés üdőt töltöttek az ékesen szóllásban) a' czudar szavakon kívül mást ejteni nem tudnak.

[8] Egy valakit (sok becsűletes embernek láttokra) farba rugott egy ostoba ifiú. Ennek békességes tűrössét látván amazok; ha méltán nem haraghatna é amarra: és őtet nem üldözné é az ítéletre? Erre azt felelé emez, ha engem egy számár farba rugott volna; el vihetném és a' dolgot az ítélő széknek elejébe? Hát az a' szemtelen ostoba mivel különbözik a' számártúl?